Pajka, Stanisław

Mazowsze w świadomości maturzystów wybranych szkół z obszaru mazowieckiego

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 14, 73-93

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

dr Stanisław Pajka

Mazowsze w świadomości maturzystów wybranych szkół z obszaru mazowieckiego

1. Wstęp

Problematykę dzisiejszej sesji, zawartą w zbitce pojęciowej „Procesy integracyjne i dezintegracyjne na Mazowszu", bardzo trudną do jednoznacznego zdefiniowania, można rozważać z różnych punktów widzenia. Z pewnością na ten temat ma dużo do powiedzenia historyk różnych specjalności, badacz przemian społeczno-kulturalnych, ruchów imigracyjnych i emigracyjnych. Również ta problematyka, która jest przedmiotem refleksji naszej dzisiejszej sesji, stanowi też niewątpliwie interesujący przedmiot dla opisu socjologicznego. Powyższe uwagi, oparte na badaniach terenowych, mieszczą się w tej właśnie socjologicznej konwencji. Myślę, że ten punkt widzenia będzie stanowił również ważny wgląd w omawianą problematykę na dzisiejszej sesji i mam nadzieję, że takie ujęcie zainteresuje zgromadzonych tutaj na sali.

2. Cel badań. Główne kwestie badawcze.

Pragnę Państwu przekazać wyniki z badań ankietowych, którymi objąłem blisko 600 maturzystów z różnych typów szkół z terenu Mazowsza. W badaniach tych - mówiąc najogólniej - chodziło - jak młodzi ludzie - maturzyści, będący o krok od wejścia w dorosłe życie, postrzegają Mazowsze. Szczegółowy katalog kwestii badawczych zawierał następujące pytania:

*Czy i na ile badana młodzież wykazuje poczucie więzi emocjonalnej z całym obszarem Mazowsza, czy też ta więź obejmuje konkretny jego obszar ?

*Który z regionów Mazowsza jawi się młodzieży objętej badaniami jako region najciekawszy pod względem odrębności historyczno-kulturowej? Czy można mówić o jakimś jednym, dominującym pod tym względem regionie na Mazowszu?

*Które z miast mazowieckich - pod względem układu architektonicznego - najbardziej podoba się zbadanej młodzieży? ;

*Który z regionów - zdaniem maturzystów - zachował w miarę możliwości - w najlepszym stanie czystość powietrza, rzek i lasów - słowem - swoje środowisko naturalne?
*Jak podoba się młodzieży Mazowsze w kontekście innych, wielkich regionów Polski?
*Który z regionów mazowieckich - według opinii interesującej nas zbiorowości - jest najbiedniejszym, a który najbardziej zamożnym?
*Czy zbadani maturzyści swoje plany życiowe, w sensie przyszłej pracy, lokują na Mazowszu czy też poza jego obszarem? Jak rozkładają się te aspiracje z rozbiciem na "rodzinne strony" i "gdzie indziej"?
*Czy i na ile ankietowanej młodzieży odpowiada podział terytorialny Polski na wielkie województwa?
*Czy interesująca nas grupa jest usatysfakcjonowana faktem, iż Warszawa pełni jednocześnie dwie funkcje: stolicy Polski i stolicy województwa mazowieckiego?
*Jak widzą ankietowani maturzyści przyszłość woj. mazowieckiego? Na jakie dziedziny - ich zdaniem powinny być przeznaczane największe środki finansowe?
*W jakim stopniu orientuje się interesująca nas zbiorowość młodzieży w dziejach Mazowsza?
*Czy w oficjalnej edukacji historycznej - a więc tej najbardziej masowej, odbywającej się w szkole - mówi się o historii Mazowsza ?
*Czy i na ile zbadani maturzyści wykazują zainteresowanie dziejami Mazowsza? Wymienione wyżej pytania stanowiły główną osnowę podjętych badań empirycznych. Zanim przejdę do ukazania wyników ze wspomnianego sondażu, podam kilka podstawowych informacji.

3. O przebadanej zbiorowości i technice badań.

W skład badanej populacji wchodzili - o czym sygnalizowałem już - sami maturzyści z różnego typu szkół w liczbie 593 abiturientów z klas maturalnych. Najwięcej respondentów, bo ponad 20% rekrutowało się z ostrołęckich szkół średnich, w tym z dwóch liceów ogólnokształcących i jednego zespołu szkół zawodowych. Dość liczną prezentację charakteryzowanej tu zbiorowości mieli także maturzyści z Warszawy - z jednego dużego Zespołu Szkół Zawodowych. Stanowili oni 15% ogółu ankietowanych. Mniej więcej tyle samo rekrutowało się młodzieży z Zambrowa - również z Zespołu Szkół Zawodowych. Sporą też prezentację

w prezentowanej populacji, bo ponad 14% miała Łomża. Dodajmy, że byli to maturzysci z Liceum Ogólnokształcacego. W składzie interesujacej nas zbiorowości w ilości więcej niż 11% znalazła sie również grupa młodzieży Zespołu Szkoł Zawodowych z Przasnysza.

Jak widać badaniami objęto maturzystów z: Ostrołęki, Przasnysza, Zambrowa i Łomży, a więc z 4-ch miast, mniej więcej o jednakowym statusie, stanowiących obecnie siedzibę władz powiatowych. W tej zbiorowości znalazła się także grupa maturzystów z dużego miasta - z Warszawy - z samej stolicy Polski i jednocześnie stolicy woj. mazowieckiego. Ponadto w tej populacji była dość liczna prezentacja młodzieży z klas maturalnych, która rekrutowała się ze szkół średnich o podobnym statusie, jak wyżej wspomniane, ale usytuowanych w mniejszych ośrodkach. Była to młodzież z Liceum Ogólnokształcącego z Myszyńca i ze szkół rolniczych z: Kadzidła, Lelisa i Łysych. Ta grupa młodzieży, pochodząca z tzw. rdzennej Kurpiowszczyzny, stanowiła 1/4 ogółu przebadanych.

Jak wynika z przedstawionej prezentacji, badaniami została objęta młodzież z kilku odrębnych regionów rozległego Mazowsza, a więc z ziemi: przasnyskiej, Kurpiowszczyzny, łomżyńskiego. Ziemi Zambrowskiej i z Warszawy. Jednakże zaprezentowana tu populacja - i z tego w pełni zdaję sobie sprawę - nie objęła młodzieży z innych, również interesujących regionów wielkiego Mazowsza. I dlatego też przeprowadzone badania mają ograniczony charakter, tzn. ich wyniki można tylko pewnie odnosić do przebadanej grupy.

By mieć pełniejszy obraz interesującej nas populacji, warto może dodać, iż w jej składzie znalazło się mniej więcej tyle samo dziewcząt i chłopców. Biorąc zaś pod uwagę kryterium pochodzenia, to najwięcej, bo ponad 47% rekrutowało się z miasta, natomiast co trzeci maturzysta pochodził ze wsi. Pokaźna też grupa, bo więcej niż 17% ogółu udzieliło odpowiedzi w rodzaju: „pochodzę z miejscowości gminno - kościelnej". Pod względem statusu zawodowego interesującą nas grupę można opisać następująco:

z rodzin inteligenckich	rekrutowało się	26,8% ogółu
z rodzin z rodzin robotniczych	rekrutowało się	26,8% ogółu
z rodzin chłopskich	rekrutowało się	19,7% ogółu
z rodzin mieszanych	rekrutowało się	25,3% ogółu
z rodzin rzemieślniczych	rekrutowało się	1,4% ogółu

Wspomniałem już wyżej o ograniczoności przeprowadzonych badań, wynikających z braku ich reprezentatywności. Mam również pełną

świadomość i innych mankamentów. Otóż zostały one oparte o technikę sondażu ankietowego. Kwestionariusz ankiety (w załączeniu) składał się z 17 pytań badawczych, w zdecydowanej większości zredagowanych w postaci kafeterii zamkniętej i półotwartej. Wiadomo powszechnie, że przy pomocy tej techniki nie możemy opisać w pełni i wyczerpująco złożonych i różnorodnych zjawisk świadomościowych, tym niemniej ta technika badań społecznych jest często stosowana do ogólnego zapoznania interesującej nas problematyki. Wydaje się, że przeprowadzone badania na próbie ponad 500 maturzystów w znaczącym stopniu pozwoliły naświetlić sferę myślenia młodego pokolenia o Mazowszu i jednocześnie pozwolą lepiej zrozumieć główny przedmiot sesji tj. procesy integracji i dezintegracji w tym regionie. Tym bardziej wartość wspomnianych badań nabiera znaczenia, jeśli się zważy, ze do tej pory nie były prowadzone tego typu analizy. Przyjrzyjmy się więc uzyskanym wynikom. Co w ich świetle można powiedzieć o procesach integracji i dezintegracji Mazowsza? Co napawa optymizmem, a co smuci?

WYNIKI Z BADAŃ

Więź emocjonalna badanej młodzieży z Mazowszem

Do zorientowania się w interesującej nas kwestii,, posłużono się dość szeroką kafeterią, a mianowicie młodzież mogła określić swoje korzenie w 5-ciu propozycjach:

a) Jestem rodakiem(czką) Mazowsza,
b) Czuję się rodakiem(czką) Mazowsza,
c) Nie zastanawiałem(się) nad tym,
d) Poczucie przynależności regionalnej jest mi obojętne,
e) Trudno powiedzieć

Patrząc na powyższy układ możliwości odpowiedzi, nasuwa się pytanie, czy są one spójne? Co to znaczy, że czuje się rodakiem Mazowsza i jednocześnie czuje się rodakiem konkretnego regionu? Wprawdzie to sformułowanie jest trudne do jednoznacznego zdefiniowania, tym niemniej, opierając się na potocznej obserwacji i na odpowiedniej literaturze socjologicznej[1], tego typu stwierdzenie wydaje się być w pełni zasadne. Można czuć się związanym uczuciowo z określonym regionem i jednocześnie żywić podobne uczucia do jego mniejszej części, zwanej

1. S.Ossowski: „Zagadnienia więzi regionalnej i więzi narodowej na Śląsku Opolskim", „Przegląd Socjologiczny", t. IX

zwykle „małą ojczyzną". Nie wnikając w dalszy opis interesujących nas więzi, warto jednak pamiętać, że myśląc o Polsce, „przywołujemy dobrze znane, konkretne, rzeczywiste, własny dom, miasto lub wieś i dobrze znany widnokrąg. Będzie on odmienny w wyobrażeniach każdego z naszych rodaków. Góral wspomni swe Tatry, Gdańszczanin - plaże nadmorskie, Mazowszanin piaski i laski nad Wisłą, Bugiem i Narwią[2]. Co więc można powiedzieć o interesującej nas tu więzi uczuciowej zbadanej zbiorowości? Jak „rozkłada" się owa więź? Czy skupia się ona na regionie mazowieckim jako pewnej, jednej całości, czy też na konkretnych miejscach, na „najbliższych ojczyznach"? Szczegółową odpowiedź na te pytania zawiera Tabela nr l

Tabela nr l
Samoocena więzi emocjonalnych badanych z Mazowszem [dane w %)

Odpowiedzi:	Młodzież z:						
	Warsz.	Ostr.	Przasn.	Łomża	Zambr.	Puszcza Zielona	Razem:
1	2	4	5	6	7	8	9
Czuję się rodakiem(czką) Mazowsza	48.5	28.1	24.1	4.9	21.1	6.9	19.5
Czuję się przede wszystkim rodakiem regionu, ziemi	21.6	42.4	44.8	69.1	34.8	76.2	57.4
Nie zastanawiałem(łam) się nad tym	21.6	17.1	31.0	6.5	17.3	13.6	15.6
Poczucie przynależności regionalnej jest mi obojętne	5.0	7.8	-	19.6	15.3	2.7	5.6
Trudno powiedzieć	3.3	4.6	-	-	11.5	0.6	1.9

2. H.Samsonowicz: „O małej i wielkiej ojczyźnie", „Mazowsze. Wspólnota w kulturze", pod red. Z. Rekosza, Warszawa 1999

Jak widać, co było zresztą do przewidzenia, najwięcej odpowiedzi skupiło się w deklaracji „czuję się przede wszystkim rodakiem konkretnego regionu, ziemi, czy miasta". W ten sposób odpowiedziała ponad połowa ogółu ankietowanych. Przy czym zwraca uwagę fakt, iż takie rozumienie ojczyzny nie rozkłada się równomiernie w całej populacji objętej badaniami. I tak np. większość młodzieży z Warszawy uważa się za rodaków Mazowsza. Natomiast tylko niewielka część maturzystów z obszaru Kurpiowskiej Puszczy Zielonej udzieliła tego typu odpowiedzi. W tej grupie wyraźnie dominuje pojęcie małej ojczyzny. Oto aż 3/4 uważa się za rodaków Kurpiowskiej Puszczy Zielonej. Nie wnikając w dalszy opis, zwrócę.,tylko uwagę, że wśród większości respondentów, przeważa rozumienie swoich korzeni z konkretnym obszarem Mazowsza, a więc z małą ojczyzną. Dla młodzieży z Łomży będzie to najczęściej Ziemia Łomżyńska, zaś dla ich kolegów z Przasnysza, będzie to Ziemia Przasnyska, natomiast dla pochodzących maturzystów z Myszyńca, Łysych czy Kadzidła, będzie to Puszcza Kurpiowska.

W powyższym świetle nie zauważa się jakichś poważniejszych mankamentów w analizowanej tu więzi emocjonalnej. Większość zbadanej młodzieży w taki czy inny sposób czuje się związana uczuciowo z Mazowszem. Z drugiej wszakże strony nie sposób nie dostrzec pewnych niedostatków w omawianej tu sferze świadomości. I tak np. ponad 15% spośród ogółu maturzystów objętych sondażem, nie mogło określić swego rodowodu z uwagi „iż nigdy się nad tym nie zastanawiali". Wprawdzie nieliczne - jednakże znalazły się deklaracje w rodzaju: „poczucie przynależności regionalnej jest mi obojętne".

A co można powiedzieć o obchodzącej nas więzi w świetle innych danych z tychże badań? Ważnych informacji na ten temat dostarczyły odpowiedzi na pytanie: „który z wielkich regionów w Polsce najbardziej ci się podobał"? Szczegółową odpowiedź na to pytanie zawiera tabela nr 2

Okazuje się, że przeważająca część zbadanych maturzystów, bo ponad 66% ogółu wskazało określony region. Zdecydowanie pierwsze miejsce w tych wyborach - niezależnie od grupy badanych - zajęła Warmia i Mazury. Blisko 40% ogółu wymieniło ten region. Na drugim miejscu uplasowało się Mazowsze, a na trzecim Pomorze. Bardzo rzadko zaś były wymieniane: Podhale, Śląsk, Małopolska czy Wielkopolska. Znaczna część respondentów, bo blisko 1/4 udzieliła odpowiedzi w rodzaju: "wszystkie regiony w Polsce podobają mi się mniej więcej w równym stopniu", zaś co dziesiąty ankietowany oświadczył: „nie mam wyrobionego poglądu na ten temat". -

Tabela nr 2
Regiony wskazane przez młodzież zbadana na pytanie ,który z regionów Polski najbardziej ci się podoba? (dane w %)

Odpowiedzi:	Młodzież z:						
	Warsz.	Ostr.	Przasn.	Łomża	Zambr.	Puszcza Zielona	Razem:
1	2	4	5	6	7	8	9
Najbardziej podoba mi się region (wskazali nazwę)	61.7	59.3	58.6	78.9	73.2	65.2	66.3
Wszystkie regiony w Polsce podobają mi się mniej więcej w równym stopniu	20.0	26.7	24.2	11.4	13.4	27.9	22.0
Nie mam wyrobionego zdania na ten temat	18.3	14.0	17.2	9.7	13.4	6.9	11.7

Jak rozumieć ukazane wyżej dane? Z pewnością można je różnie interpretować. Wydaje się jednak, że w ich świetle trudno byłoby mówić o zauroczeniu badanej zbiorowości Mazowszem. I taki ogląd jest poniekąd zasadny. Oto np. znany poeta Wincenty Pol jest pełen zachwytu dla tej dzielnicy. W jednym ze swoich utworów zamieszcza znamienną strofę:

„Piękna nasza Polska cała,
piękna, żyzna i niemała,
wiele krain, wiele ludów,
wiele stolic, wiele cudów.
Lecz najmilsze i najzdrowsze
Pseciez cłeku jest Mazowse”

Ale o Mazowszu można spotkać też i inne opisy, bardziej minorowe i smutne. I tak w jednym ze szkiców o Mazowszu pisze się: „Sterczące kikuty kominów zawalonych dworów, czasem bujna wśród pól enklawa zieleni z

rzadkimi okazami drzew wyrastających ponad haszcze, aleja drzew prowadząca donikąd- to znaki naszej mazowieckiej tożsamości"[3].

Jest rzeczą zrozumiałą, że bardziej by nas cieszyły takie wybory, w których na pytanie: „który z wielkich regionów w Polsce najbardziej ci się podoba?", najwięcej wskazań dotyczyłoby Mazowsza. Jednakże należy pamiętać, że również i otrzymane wyniki nie przekreślają automatycznie szczególnych więzi z rodzinnym regionem. Może przecież bardziej podobać się inny region, ale to wcale nie musi oznaczać wyobcowania się z własnego regionu. Ponadto na to „smutne patrzenie na rodzinny region" mogą wpływać różne uwarunkowania, np. nikła orientacja w jego dziejach, słabość edukacji regionalnej itp. Do tych kwestii powrócę w dalszej części rozważań.

Interesujących także danych do naświetlenia postaw badanej młodzieży do Mazowsza i w ogóle do „małej ojczyzny", dostarczyło pytanie dotyczące planów życiowych. Chodziło w nich o zorientowanie się w następującej kwestii: gdzie w przyszłości zamierzają pracować? Czy w tych planach uwzględniają także rodzinny region? Odpowiedź na te pytania znajduje się w tabeli nr 3.

Cokolwiek by nie powiedzieć, to ukazane wskaźniki nie mogą napawać optymizmem. Szczególnie smuci fakt, że co trzeci z badanych maturzystów, myśląc już o przyszłości i ułożeniu sobie życia "najchętniej wyjechałby za granicę, przynajmniej na pewien czas". Chociaż takie myślenie występuje w każdej grupie badanych, to jednak szczególnie ono dominuje wśród młodzieży z kurpiowskiej Puszczy Zielonej. Z tego obszaru aż ponad 40% zbadanych maturzystów wiąże swoje plany życiowe z wyjazdem za granicę.

Jest też znamienne, iż duża część respondentów, bo ponad 30% ogółu, swoje przyszłe losy sytuuje w miastach. Najczęściej były tu wymieniane wielkie aglomeracje jak np.: Warszawa, Poznań, Gdańsk, Kraków czy Wrocław. W tych wyborach rzadko były wskazywane miasta mazowieckie. Tylko nieliczni, bo nie całe 14% zamierzają układać swoje plany życiowe w stronach rodzinnych.

W świetle powyższych danych widać wyraźnie, że zdecydowana większość zbadanej młodzieży nie wiąże swoich dalszych perspektyw życiowych ze swoim najbliższym -mazowieckim regionem. Są to wprawdzie tylko pewne wyobrażenia o przyszłości, które nie muszą być sfinalizowane, tym niemniej smuci fakt, że przytłaczająca większość młodzieży objętej badaniami nie wiąże swoich losów z rodzinnym regionem. Niestety, taką właśnie rzeczywistość odsłoniły wyniki z przeprowadzonych badań. A co

3. E. Pustoła-Kozłowska: „Mazowsze, znaki przeszłości... ", w: „Polskie regiony", praca pod red. E. Wysockiej i M. Konopki, Ciechanów 1997, s. 120

mówią inne dane o obrazie Mazowsza w świadomości zbadanej zbiorowości?

Tabela nr 3
Plany życiowe zbadanej młodzieży, dotyczące przyszłego miejsca pracy i zamieszkania. (dane w %)

Odpowiedzi:	Młodzież z:						
	Warsz.	Ostr.	Przasn.	Łomża	Zambr.	Puszcza Zielona	Razem:
1	2	4	5	6	7	8	9
Planuję w pryszłości pracować i mieszkać w mieście (wskazali nazwę)	31.6	37.5	41.3	50.8	28.8	16.0	30.3
Najchętniej wyjechałbym(łabym) za granicę i tam podjął(ęła) pracę, przynajmniej na pewien czas	33.5	21.8	34.7	21.5	38.6	41.5	33.4
Nie mam wyrobionego zdania na ten temat	13.3	7.8	3.4	11.4	7.6	20.9	13.4
Jeszcze nie wiem	21.6	32.9	20.6	16.3	25.0	21.6	22.9

Najbardziej wyraziste regiony mazowieckie pod względem zachowania tradycji i odrębności historyczno-kulturowej.

Mazowsze, podobnie jak każdy wielki region, składa się z wielu mniejszych części. Wystarczy tu choćby wymienić: Ziemię Łowicką, Kurpie Zielone, Kurpie Białe, Ziemię Przasnyską, Ziemię Ciechanowską, Ziemię Różańsko-makowską itp. Czy zbadana młodzież dostrzega tę różnorodność historyczno-kulturową regionu mazowieckiego czy też nie zauważa owych odrębności ? Szczegóły na ten temat pokazuje tabela nr 4.

Tabela nr 4
Najbardziej atrakcyjne regiony na Mazowszu pod względem odrębności historyczno-kulturowej (dane w %)

Odpowiedzi:	Młodzież z:						
	Warsz.	Ostr.	Przasn.	Łomża	Zambr.	Puszcza Zielona	Razem:
1	2	3	4	5	6	7	8
Wskazali region, ziemię	50.1	48.4	44.8	31.1	48.0	64.6	51.3
Wszystkie regiony na Mazowszu mają mniej więcej taką samą odrębność historyczno-kulturową	18.3	18.7	48.4	29.5	17.5	24.4	24.3
Trudno powiedzieć	31.6	23.6	6.8	39.4	28.8	6.2	20.5
Brak odpowiedzi	-	9.3	-	-	5.7	4.8	3.9

Uwidocznione wyżej wskaźniki, w przeciwieństwie do poprzednich, budzą dużą dozę optymizmu. Oto przytłaczająca liczba badanych, niezależnie od miejsca zamieszkania, postrzega pod względem historyczno-kulturowym Mazowsze jako mozaikę. Ten właśnie sposób patrzenia na region mazowiecki dominuje wśród ogółu badanych. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że szczególnie taki ogląd zauważa się u młodzieży pochodzącej z Kurpiowskiej Puszczy Zielonej (64,5% wskazań).

Ciekawie też ułożyła się lista regionów najbardziej atrakcyjnych pod względem odrębności historyczno-kulturowych. Na pierwszym miejscu uplasowały się Kurpie Zielone. Szczególnie duża dominacja interesującego nas wskazania wystąpiła u młodzieży - co jest zrozumiałe - pochodzącej z tego regionu. Na interesującej nas liście znalazły się także i inne regiony, np.: Ziemia Łowicka, Podhale, Ziemia Łomżyńska, Ziemia Ostrowska. Jednak nie wszyscy badani dostrzegają Mazowsze jako mozaikę etnograficzno-kulturową. Blisko 1/4 ogółu ankietowanych wyraziła pogląd w rodzaju: „całe Mazowsze jest podobne do siebie i trudno tu mówić o

jakichś wyróżniających się regionach pod względem historii czy kultury". W celu pogłębienia omawianej wyżej problematyki tj. oglądu Mazowsza przez badaną młodzież, w jednym z pytań badawczych proszono o wskazanie nazwy regionu mazowieckiego najbardziej wyrazistego pod względem zachowania tradycji i folkloru. Dokładną odpowiedź na to pytanie zawiera poniższa tabela.

Tabela nr 5
Najbardziej wyrazisty region na Mazowszu pod względem zachowania tradycji i folkloru w opinii badanych maturzystów, (dane w %)

Odpowiedzi:	Młodzież z:						
	Warsz.	Ostr.	Przasn.	Łomża	Zambr.	Puszcza Zielona	Razem:
Najbardziej wyrazistym regionem na Mazowszu pod względem zachowania tradycji jest (wskazali region)	28.3	59.3	37.9	50.9	11.5	50.5	29.7
Wszystkie regiony na Mazowszu mają mniej więcej taką samą odrębność historyczno-kulturową	23.3	9.3	13.9	21.3	28.8	32.1	37.1
Trudno powiedzieć	48.4	31.2	48.2	27.8	59.7	17.4	33.2

Łatwo zauważyć wielkie różnice, wręcz dysproporcje w interesującym nas tu oglądzie Mazowsza. I tak np. duża część młodzieży z ostrołęckich szkół, z Łomży, z Puszczy Zielonej, potrafiła wskazać nazwę szczególnie wyrazistego regionu mazowieckiego pod względem zachowania tradycji i folkloru. Najczęściej wymieniano tu Kurpie Zielone, a ponadto - ale zdecydowanie rzadziej - łowickie, łomżyńskie. Szczególnie mało interesujących nas tu wpisów, bo tylko niewiele ponad 10% udzielili maturzyści z Zambrowa. Jest znamienne i jednocześnie zastanawiające, że tylko niespełna 30% ogółu respondentów wykazało orientację w oglądzie

Mazowsza od strony jego składowych regionów, najbardziej wyrazistych pod względem zachowania tradycji i kultury. Tymczasem wszyscy pozostali, a więc przytłaczająca większość zbadanych maturzystów wyraziło przekonanie, iż „Mazowsze nie ma takich wyrazistych regionów" (w ten sposób odpowiedziało 37% ogółu badanych) lub też wpisali odpowiedź. W prowadzonych badaniach interesowało mnie i inne zagadnienie, a mianowicie:

Najbiedniejsze i najbogatsze regiony na Mazowszu.

Z pewnością jednym z ważnych elementów w całokształcie myślenia o Mazowszu jest również jego postrzeganie od strony uwarunkowań ekonomicznych. Wiadomo powszechnie, że woj. mazowieckie jest regionem kontrastów. A jak to postrzega badana zbiorowość ? Chcąc zorientować się w tej kwestii, indagowano o wskazanie nazwy najbiedniejszego regionu Mazowsza. A oto jak ułożyły się deklaracje na ten temat.

Tabela nr 6
Najbiedniejszy region na Mazowszu w opiniach zbadanej populacji. (dane w %)

Odpowiedzi:	Młodzież z:						
	Warsz.	Ostr.	Przasn.	Łomża	Zambr.	Puszcza Zielona	Razem:
1	2	3	4	5	6	7	8
Najbiedniejszym regionem na Mazowszu jest... (wskazali jego nazwę)	20.1	18.8	27.5	37.8	19.2	32.8	27.3
Mniej więcej wszystkie regiony na Mazowszu są podobne pod względem zamożności	13.3	10.9	13.7	14.7	15.3	26.4	17.3
Nie mam zdania w tej sprawie	66.6	70.3	58.8	47.5	65.5	42.6	55.4

Z powyższych danych wynika, że więcej niż połowa ankietowanych, bo ponad 55% udzieliła odpowiedzi „nie mam zdania w tej sprawie". Oznacza to, iż przytłaczająca większość nie zna zróżnicowania gospodarczego Mazowsza. Co więcej, znaczna część nie dostrzega wspomnianych kontrastów. Oto blisko 18% ogółu respondentów uważa, iż wszystkie regiony na Mazowszu są podobne pod względem rozwoju gospodarczego. Tylko niewielka część ankietowanych, bo niecałe 28%, potrafiła wskazać najbiedniejsze regiony, a więc dostrzega ona dysproporcje. Od razu warto dodać, iż na liście najuboższych gospodarczo regionów najczęściej były wymieniane Kurpie, a w nielicznych przypadkach wskazywano też łomżyńskie czy podlaskie.

Tę nikłą orientację młodzieży w zakresie oglądu Mazowsza pod względem rozwoju gospodarczego potwierdziły także odpowiedzi na pytanie: "jak ci się wydaje, który z regionów na Mazowszu jest najbardziej bogaty, i najlepiej rozwinięty gospodarczo?" Rozkład na tak sformułowaną indagację pokazują poniższe wskaźniki.

Tabela nr 7
Region mazowiecki - najbardziej bogaty i rozwinięty gospodarczo w opinii badanej zbiorowości (dane w %)

Odpowiedzi:	Młodzież z:						
	Warsz.	Ostr.	Przasn.	Łomża	Zambr.	Puszcza Zielona	Razem:
1	2	3	4	5	6	7	8
Najbardziej bogatym regionem w polsce jest... (wskazali nazwę)	36.6	50.0	65.5	57.6	19.2	25.1	37.6
Wszystkie regiony na Mazowszu pod względem zamożności są podobne	18.3	12.5	6.8	16.3	28.9	38.6	25.9
Nie mam wyrobionego poglądu na ten temat	45.1	37.5	27.7	26.1	51.9	36.3	36.5

Jak widać, tylko niecałe 40% ogółu udzieliło odpowiedzi. Prawie we wszystkich tych odpowiedziach mieściły się wpisy w rodzaju: „najbogatszym regionem na Mazowszu jest Warszawa i najbliższe okolice". Tymczasem pozostali, a więc przytłaczająca większość wpisali następujące sformułowania: „mniej więcej wszystkie regiony mazowieckie są podobne do siebie pod względem zamożności" lub „nie mam wyrobionego poglądu w tej sprawie".

Opinie badanej młodzieży o obecnym podziale administracyjnym Polski i statusie Warszawy jako stolicy Polski i woj. mazowieckiego.

Od niedawna funkcjonuje nowy podział administracyjny Polski. Mamy wielkie województwa, jednym z nich - największym obszarowo -jest woj. mazowieckie. Czy i na ile z tego faktu jest zadowolona zbadana młodzież, pochodząca w większości z tego województwa? Opinie na ten temat zawiera poniższa tabela.

Tabela nr 8
Opinie badanej młodzieży o obecnym podziale administracyjnym Polski. (dane w %)

Odpowiedzi:	Młodzież z:						
	Warsz.	Ostr.	Przasn.	Łomża	Zambr.	Puszcza Zielona	Razem:
1	2	3	4	5	6	7	8
Obecny podział administr. Polski uważam za dobry	25.0	25.0	27.5	16.3	26.9	26.5	24.6
Owszem tak, ale jeszcze bardziej należało uwzględnić odrębności historyczne regionów i łączyć je w jedno województwo	16.6	21.8	24.1	18.0	21.1	33.5	24.6
Mnie osobiście bardziej odpowiadał podział na małe województwa	38.5	34.5	34.7	47.7	17.3	28.9	32.9
Nie mam zdania w tej sprawie	19.9	18.7	13.7	18.0	34.7	11.1	17.8

Łatwo zauważyć, że interesujące nas opinie są bardzo podzielone. Tylko niespełna 1/4 ogółu wyraziła pełną aprobatę dla obecnego podziału administracyjnego Polski. Tyle samo co prawda ujawniło zadowolenie z tego taktu, ale jednak z poważnymi zastrzeżeniami. Według nich „należało jeszcze bardziej uwzględnić odrębności historyczne regionów i łączyć je w jedno województwo". Natomiast prawie co trzeci ankietowany odniósł się ze stanowczą dezaprobatą do wspomnianej reformy terytorialnej kraju, co wyraziło się w jednoznacznym sformułowaniu „mnie osobiście bardziej odpowiadał podział na małe województwa". Pokaźna też część respondentów, bo blisko 18% odpowiedziała: „nie mam wyrobionego poglądu w tej sprawie". Jak widać przeprowadzona reforma uzyskała tylko ograniczoną akceptację wśród badanej zbiorowości.

Zdecydowanie korzystniej ułożyły się opinie odnośnie Warszawy jako stolicy Polski i stolicy województwa.

Tabela nr 9
Opinie badanej młodzieży o Warszawie jako stolicy Polski z jednoczesnym pełnieniem funkcji stolicy woj. mazowieckiego (dane w %)

Odpowiedzi:	Młodzież z:						
	Warsz.	Ostr.	Przasn.	Łomża	Zambr.	Puszcza Zielona	Razem:
1	2	3	4	5	6	7	8
To dobrze, że Warszawa jest stolicą kraju i jednocześnie stolicą woj. mazowieckiego	68.4	64.0	86.4	68.0	61.6	60.8	65.7
Osobiście uważam, że Warszawa troszczy się przedewszystkim o własne sprawy i dlatego stolicą woj. mazowieckiego powinno być inne miasto	8.3	18.9	6.8	3.4	11.5	21.8	14.1
Nie mam zdania w tej sprawie	23.3	17.1	6.8	27.8	26.9	17.4	20.2

Okazuje się, iż dla zdecydowanej większości badanych ta podwójna rola Warszawy w pełni odpowiada. W ten sposób odpowiedziało ponad 65% ogółu respondentów. Tylko niewielka część, bo tylko nie całe 15% ujawniła przeciwstawną opinię, a mianowicie „stolicą woj. mazowieckiego powinno być inne miasto, gdyż Warszawa dba przede wszystkim o własne sprawy". Dodajmy, że na stolicę woj. mazowieckiego typowano najczęściej: Ostrołękę, Płock i Łomżę. Warto też zauważyć, iż znaczna część badanych, bo 1/5 nie umiała się zdecydowanie wypowiedzieć w omawianej kwestii.

Preferowane wydatki na poszczególne zakresy rozwoju woj. mazowieckiego

Wśród różnych kwestii badawczych intrygowało mnie także i inne, ważne pytanie, a mianowicie, jak patrzą badani maturzyści na perspektywy rozwojowe Mazowsza? Jakie dziedziny - według nich - powinny być przede wszystkim rozwijane? Na te pytania dają odpowiedź wskazane niżej wskaźniki (dane nie sumują się do 100%, gdyż można było wybrać więcej niż l odpowiedź)

Tabela nr 10
Propozycje badanej młodzieży w sprawie przeznaczenia największych środków finansowych na poszczególne zakresy rozwoju w woj. mazowieckim (dane w %)

Odpowiedzi:	Młodzież z:						
	Warsz.	Ostr.	Przasn.	Łomża	Zambr.	Puszcza Zielona	Razem:
1	2	3	4	5	6	7	8
Na budowę dużych zakładów przemysłowych	6.6	14.0	55.1	8.1	15.3	9.7	13.6
Na ochronę przyrody, na zachowanie naturalnego środowiska	48.3	37.5	20.6	55.7	30.7	49.6	44.0
Na rozwój rolnictwa i powiązanych z nim dziedzin np. : melioracji, mechanizacji, dróg itp.	38.3	29.6	75.8	22.9	25.0	31.4	33.2
Na kulturę	6.6	9.3	3.4	27.8	1.9	6.2	9.2
Na oświatę, szkoły i uczelnie	30.0	42.1	24.1	39.3	7.6	22.3	27.3
Na inne dziedziny	6.6	6.2	-	1.6	3.8	2.0	3.4
Powinno się przeznaczać mniej więcej równo pieniędzy na wszystkie dziedziny	3.3	7.8	3.4	3.2	13.4	1.3	4.4

Z uwidocznionych danych wyraźnie wynika, iż najbardziej preferowaną dziedziną rozwoju w woj. mazowieckim - według badanych - powinna być ochrona przyrody. Taki sposób myślenia o przyszłości Mazowsza, ujawniła duża część zbadanej młodzieży, bo aż 44% ogółu. Na drugim miejscu wśród preferowanych zakresów rozwoju znalazło się rolnictwo i powiązane z nim dziedziny, a na trzecim miejscu uplasowały się wydatki na oświatę.

Oczywiście, do ukazanych wyżej danych można wnosić takie czy inne uwagi, ale ujmując rzecz generalnie, to wydaje się, iż przedstawione wskaźniki pokazują właściwe adekwatne myślenie młodzieży badanej do wymogów współczesności. Z ujawnionych tutaj deklaracji wynika ewidentnie, że większość maturzystów dalsze perspektywy woj. mazowieckiego widzi przede wszystkim w działaniach nacelowanych na ochronę środowiska naturalnego i rozwój rolnictwa. Tylko nieliczni postrzegają ten rozwój inaczej np. przez budowę dużych zakładów przemysłowych.

Spojrzenie badanych na Mazowsze przez pryzmat zachowania naturalnego środowiska.

Z pewnością można różnie oceniać woj. mazowieckie pod względem zachowania naturalnego środowiska. Nie ulega wątpliwości, iż jego poszczególne obszary dalece różnią się pod tym względem. A jak na to zagadnienie patrzy badana młodzież?

Tabela nr 11
Region na Mazowszu o najlepszym stanie środowiska naturalnego w opiniach badanej zbiorowości (dane w %)

Odpowiedzi:	Młodzież z:						
	Warsz.	Ostr.	Przasn.	Łomża	Zambr.	Puszcza Zielona	Razem:
1	2	3	4	5	6	7	8
Na Mazowszu regionem o najlepiej zachowanym środowisku natruralnym jest (wskazali nazwę regionu)	23.3	42.1	17.2	45.9	21.1	56.8	43.1
Mazowsze nie posiada takiego wyróżniającego się regionu pod tym względem	15.0	15.8	31.0	26.2	19.2	15.3	16.1
Trudno mi powiedzieć, gdyż nie znam całego Mazowsza	61.7	42.1	51.8	27.9	59.7	27.9	40.8

Rozrzut interesujących nas opinii dowodzi, że Mazowsze i pod względem czystości środowiska nie jest zbyt wyraźnie postrzegane. Tylko niecałe 43%, a więc zdecydowana mniejszość, potrafiło wskazać określony region o szczególnie dobrze zachowanym środowisku naturalnym. Najczęściej wymieniano tu Kurpiowską Puszczę Zieloną, o wiele rzadziej zaś wskazywano takie obszary jak: Ziemia Łowicka czy Podlasie. Jest też bardzo znamienne, że duża część maturzystów, bo ponad 40% w ogóle nie wypowiedziało się w tej kwestii. Motywowali to argumentem, „iż nie znają całego Mazowsza". Do tych danych należy dodać i to, że dość znaczna liczba respondentów (ponad 16%) odpowiedziała „Mazowsze nie posiada wyróżniającego się regionu pod względem zachowania naturalnego środowiska".

Ten brak wyrazistości w postrzeganiu Mazowsza i w jakimś sensie nikłą atrakcyjność tego regionu, potwierdzaj ą także i inne dane, zawarte w poniższej tabeli.

Tabela nr 12
Najbardziej atrakcyjne miasta na Mazowszu pod względem układu architektonicznego w opinii badanej młodzieży, (dane w %)

Odpowiedzi:	Młodzież z:						
	Warsz.	Ostr.	Przasn.	Łomża	Zambr.	Puszcza Zielona	Razem:
1	2	3	4	5	6	7	8
Spośród miast mazowieckich najbardziej podoba mi się... (wymienili nazwę miasta)	28.3	23.5	34.4	36.2	26.9	28.9	29.3
Mówiąc prawdę, nie podoba mi się żadne z miast mazowieckich	1.6	3.1	17.2	9.8	1.9	1.3	4.1
Trudno mi powiedzieć, gdyż wszystkie miasta na Mazowszu podobają mi się mniej więcej w równym stopniu	18.3	3.1	34.7	18.0	17.3	27.9	20.2
Trudno mi powiedzieć, nie zastanawiałem(łam) się nad tym	51.8	70.3	13.7	36.0	53.9	41.9	46.4

Jak widać, tylko niespełna 30% respondentów zdecydowała się na wskazanie najbardziej atrakcyjnych miast mazowieckich pod względem układu architektonicznego. Wymieniano tu różne miasta jak: Łowicz, Ostrołękę, Pułtusk, Przasnysz, Łomżę, Skierniewice, Legionowo, Płock. Jednakże najczęściej na tej liście była wymieniana Warszawa. Najwięcej interesujących nas wskazań, bo blisko połowa, zawierała się w następującym stwierdzeniu: „trudno mi odpowiedzieć, gdyż wszystkie miasta na Mazowszu podobają mi się mniej więcej w równym stopniu pod względem układu architektonicznego".

Orientacja badanych maturzystów w piśmiennictwie na temat historii i kultury Mazowsza.

W referowanych badaniach chodziło głównie o rozpoznanie sfery świadomościowej. Mówiąc innymi słowy zależało mi na uchwyceniu sposobu patrzenia przez młodzież na liczne fakty i zjawiska związane z tym regionem. W tej części rozważań chcę poświęcić kilka uwag ogólnej orientacji badanych w dziejach Mazowsza, skali zainteresowań i samoocenie znajomości tych dziejów. Dotknę też kwestii czy i na ile historia Mazowsza jest uwzględniana w oficjalnej, szkolnej edukacji.

Nie chcąc zbytnio poszerzać prowadzonych tu rozważań, ograniczę się głównie do ujęć tabelarycznych. O orientacji badanych w dziejach interesującego nas regionu, sporo wnoszą niżej wyszczególnione wskaźniki

Tabela nr 13 Orientacja badanych maturzystów w piśmiennictwie na temat historii Mazowsza (dane w %)

Czy czytałeś(łaś) książki, prace dotyczące dziejów Mazowsza?	Młodzież z:						
	Warsz.	Ostr.	Przasn.	Łomża	Zambr.	Puszcza Zielona	Razem:
1	2	3	4	5	6	7	8
Tak, czytałem(łam) 1-2 książki	-	-	-	-	7.6	1.3	1.4
Czytałem(łam), ale nie pamiętam ich tytułów ani nazwisk autorów	40.0	43.7	48.2	39.3	40.5	65.9	47.9
Nie czytałem(łam)	66.6	60.0	56.3	51.7	60.7	32.8	50.7

Ukazane dane mówią same za siebie. Szczególnie one niepokoją, jeśli się zważy, że również i inne wyniki przynoszą podobne, smutne konstatacje. Oto popatrzmy na skalę zainteresowania zbadanej zbiorowości historią Mazowsza.

Tabela nr 14 Stopień zainteresowania badanej młodzieży historia Mazowsza, (dane w %)

Odpowiedzi:	Młodzież z:						
	Warsz.	Ostr.	Przasn.	Łomża	Zambr.	Puszcza Zielona	Razem:
1	2	3	4	5	6	7	8
W dużym stopniu interesuje mnie historia Mazowsza	5.0	10.9	6.8	8.1	3.8	20.9	11.9
Tylko w niewielkim stopniu interesuje mnie historia Mazowsza	65.0	68.8	72.6	59.2	69.3	72.2	68.3
Wcale mnie nie interesuje historia Mazowsza	30.0	20.3	20.6	32.7	26.9	6.9	19.8

Te dane również nie wymagają komentarza. Oto przytłaczająca większość badanych, bo 70% ogółu, przyznaje się do nikłych zainteresowań historią Mazowsza, zaś co piąty ankietowany wpisał wręcz: "wcale mnie nie interesuje historia Mazowsza".

W powyższym kontekście nasuwa się nieodparcie pytanie o stan szkolnej edukacji regionalnej. Takie właśnie pytanie zostało postawione młodzieży. A oto odpowiedzi:

Tabela nr 15
Częstotliwość występowania problematyki związanej z dziejami Mazowsza w szkołach objętych badaniami w opinii młodzieży (dane w %)

Czy na lekcjach historii, jęz. polskiego mówi się o historii Mazowsza	Młodzież z:						
	Warsz.	Ostr.	Przasn.	Łomża	Zambr.	Puszcza Zielona	Razem:
1	2	3	4	5	6	7	8
Tak, i to często	6.6	9.3	10.3	3.2	9.6	11.8	9.0
Tak, mówi się, ale o jednym regionie, tylko o najbliższej okolicy	5.0	64.0	17.2	8.1	11.5	17.7	20.7
Mówi się rzadko, tylko przy okazji	55.1	26.7	48.4	70.7	69.3	51.7	53.2
Wcale się nie mówi o historii Mazowsza	33.3	-	24.1	18.0	9.6	18.8	17.1

Te dane jeszcze bardziej utwierdzają nas o smutnej, wręcz o niepokojącej rzeczywistości, która stanowiła główny przedmiot przedstawionej tu analizy.